

Гаврилькевич В. К. Загальні закони світобудови у структурно-функціональній організації емоційної сфери особистості: короткий екскурс // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 25–26 квітня 2013 р.) / [ред. колегія : д. психол. н., проф. Є. М. Потапчук (голов. ред.), к. психол. н., доц. О. В. Кулешова, к. психол. н., доц. Л. О. Подкоритова та ін.] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький національний університет, Кафедра практичної психології та педагогіки. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – С. 16–18.

УДК 159.9.01

В. К. ГАВРИЛЬКЕВИЧ

*Хмельницький національний університет,
Хмельницький обласний психоневрологічний диспансер*

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНИ СВІТОБУДОВИ У СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ: КОРОТКИЙ ЕКСКУРС

Емоційна сфера є одним із структурно-функціональних підрозділів особистості. Особистість є «формою існування людської психіки» [1, с. 25], тобто одним із структурно-функціональних підрозділів людини. Людина є одним із структурно-функціональних підрозділів природи нашої планети, а планета – Сонячної системи і так далі – до Всесвіту. Із цього логічного ланцюга взаємовідношень випливає висновок, що емоційна сфера особистості є частиною континууму світобудови, а отже, має підпорядковуватись усім загальним законам світобудови. Н. П. Бехтерева зазначає, що «в природі не так уже й багато загальних законів, і багато чого, відкритого в мікросвіті, можна прикласти до макросвіту...» [2, с. 7]. Ми зробимо зворотне – загальні закони макросвіту прикладемо до «мікросвіту» емоційної сфери особистості.

Мета нашого теоретичного дослідження – простежити як у структурно-функціональній організації емоційної сфери особистості проявляються загальні закони макросвіту.

Зокрема, візьмемо до уваги такі закони: 1) *єдності (цілісності, системності)*; 2) *двоєдності (бінарності, полюсності, взаємодоповнення протилежностей)*; 3) *триєдності*; 4) *ієрархічності*.

Із курсу загальної психології та із суб'єктивного досвіду відомо, що емоційна сфера є внутрішньо неоднорідною. В ній описано багато різних феноменів: емоційні реакції, почуття, афекти, пристрасті, настрої, які мають багато різновидів і можуть проявлятися у трьох аспектах, таких як: процеси, стани, властивості (емоційно-особистісні якості). Та всі ці явища у психічно здорової людини взаємопов'язані й взаємоузгоджені, а також пов'язані та узгоджені з іншими психічними явищами. Як зазначає О. Д. Хомська: «Емоції являють собою *складні системні психологічні утворення, що включені в різні види психічної діяльності та базуються на різних потребах*» [3, с. 325]. У своїх працях О. Д. Хомська подає детальний аналіз системної будови емоційно-особистісної сфери [3, с. 306–315, 324–340; 4]. Таким чином, при всій неоднорідності та складності внутрішньої будови емоційної сфери, вона є цілісним утворенням, в ній виявляється єдність внутрішня (внутрішньо-системна) і зовнішня (із іншими системами та метасистемою). Як і в кожній природної системи в неї є своє функціональне призначення у метасистемі, яке виступає системоутворюючим началом.

Внутрішня та зовнішня єдність, з одного боку, становлять два аспекти **закону єдності**, з другого боку, є проявом **закону взаємодоповнення протилежностей**. Останній також проявляє себе в емоційній сфері у поєднанні структури та функцій, змісту та форми емоційних явищ, їх внутрішніх (суб'єктивних) і зовнішніх (об'єктивних) компонентів, позитивного (приємного, комфортного) і негативного (неприємного, дискомфортного) полюсів, стенічного й астенічного характеру, ситуативності й надситуативності тощо.

Триєдність емоційної сфери проявляється, наприклад, у відомій із загальної психології трійці: процеси – стани – властивості (якості), за якою класифікуються всі психічні явища. Відповідно до цих трьох понять психічні явища (в тому числі емоційні) класифікуються за динамічним критерієм – від найбільш мінливих у часі та найменш сталих (процесів) до найменш мінливих і найбільш сталих у часі (властивостей, якостей).

Можна розглянути триєдність емоційної сфери і за іншим критерієм – функціональним. Весь проявлений світ складається із трьох нероздільних компонентів: матерії-енергії-інформації. Кожен із цих компонентів виконує свою функцію у світобудові: матерія – забезпечує форму (індивідуальні прояви) того чи іншого явища, енергія – рух, інформація – являючи собою чисту ідею, забезпечує змістове наповнення, сенс, явищ.

Матеріальний аспект тісно пов'язаний із функцією чутливості (матерія є чутливою до різних впливів, кожен із них залишає свій слід, породжує свій наслідок у матеріальному середовищі). Енергетичний аспект пов'язаний із функцією активності (дії), а інформаційний – із функцією пізнання (розуму).

Розглядаючи емоційну сферу за цим критерієм, можна виокремити в ній три основні аспекти її функціонального призначення:

1) *чутливий* – зумовлений здатністю тонкої емоційної матерії зазнавати змін унаслідок різних впливів (помічаючи ці зміни, людина дізнається про характер впливу);

2) *енергетичний* (динамічний) – зумовлений трансформаціями психічної енергії, яка може перебувати у зв'язаній чи вільній формі, може накопичуватись і розсіюватись (цьому аспекту емоційної сфери присвячено величезну кількість праць представниками психодинамічного підходу у психології та психотерапії, також його детально розглянув В. В. Бойко [5]);

3) *інформаційний* (змістовий, сенсовий) – зумовлений потребами людини, що лежать у основі емоційних явищ (цей аспект емоцій описує потребово-інформаційна теорія П. В. Симонова [6, с. 137–140; 7]).

Чутливий аспект емоцій проявляє себе в емоційних відчуттях (почуттях), емпатії, якій присвячене, зокрема, глибоке дослідження Л. П. Журавльової [8].

Енергетичний аспект емоцій проявляє себе в їх здатності мобілізувати організм до дій, саме за цим аспектом емоції традиційно поділяють на стенічні (ті, які збільшують сили і активність особистості) та астенічні (ті, які зменшують сили і активність особистості).

Змістовий (інформаційний, сенсовий) аспект емоцій проявляє себе в їх сигнальній функції. Саме із змістовим аспектом емоцій пов'язаний феномен емоційного інтелекту (емоційної розумності) особистості [див., наприклад: 9; 10; 11].

Кожен із цих аспектів має свою полюсність проявів: емоційна чутливість – емоційна тупість, стеничність – астенічність, змістовність – беззмістовність емоційних явищ.

Закон ієрархії в емоційній сфері проявляється в тому, що емоційні явища перебувають між собою у певній взаємній підпорядкованості. Остання відповідає ієрархії потреб людини, з якими емоційні явища дуже тісно пов'язані.

Висновок. Структурно-функціональна організація емоційної сфери повністю підпорядковується загальним законам макросвіту, зокрема таким законам: єдності (цілісності, системності), двоєдності (бінарності, полюсності, взаємодоповнення протилежностей), триєдності, ієрархічності.

Література

1. Максименко С. Д. Психологія особистості : підруч. для студ. вищих навч. закладів / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча ; за ред. акад. С. Д. Максименка. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
2. Бехтерева Н. П. Магия мозга и лабиринты жизни / Наталья Петровна Бехтерева. – Доп. издание. – М. : АСТ ; СПб. : Сова, 2007. – 383, [1] с. : ил. ; 16 л. ил.
3. Хомская Е. Д. Нейропсихология : учебник для вузов. – 3-е изд. / Е. Д. Хомская. СПб. : Питер, 2003. – 496 с. : ил. – (Серия «Учебник для вузов»).
4. Хомская Е. Д. Нейропсихология эмоций: гипотезы и факты / Е. Д. Хомская // Вопросы психологии. – 2002. – № 4. – С. 50–62.
5. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении / В. В. Бойко. – СПб. : «Питер», 2004. – 470 с.

6. Измайлов Ч. А. Психофизиология эмоций / Ч. А. Измайлов, А. М. Черноризов, П. В. Симонов // Психофизиология : учебник для вузов / под ред. Ю. И. Александрова. – 3-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с. : ил. – (Серия «Учебник для вузов»). – С. 126–156.

7. Симонов П. В. Информационная теория эмоций / П. В. Симонов // Психология эмоций / авт.-сост. В. Вилюнас. – СПб. : Питер, 2006. – 496 с. : ил. – (Серия «Хрестоматия по психологии»). – С. 276–284.

8. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія / Л. П. Журавльова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.

9. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції : монографія / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига / Дніпропетр. нац. ун-т. – К. : Вища школа, 2003. – 126 с. – ДНУ 85 років. – Бібліогр. : с. 116–126.

10. Носенко Е. Л. Емоційна розумність як складова особистісного адаптаційного потенціалу / Е. Л. Носенко // Наукові записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. – 2006. – Вип. 29. – С. 491–497.

11. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78–86.